GEORGII GEMISTI PLETHONIS DE PLATONICAE ATQVE ARISTOTELICÆ PHILOSOPHIÆ DIFFERENTIA, LIBELLUS,

licæ philosophiæ differentia, libellus,

EX

Græca lingua in Latinam conuersus.

CVM præfatione de philosophiæ vsu ad cognitionem rerum diuinarum accommodato,

AD Reuerendiss. principem, D. Othmarum, Abbatem Sangallensem.

AVTHORE

GEORGIO CHARIANDRO.

BASILEÆ
per Petrum Pernam.
1574

AD REVEREN-DISSIMVM PRINCIPEM D. OTHMARVM, ABBATEM SAN-Gallensem, in libellum de Platonicæ atq; Aristotelicæ philosophiæ differentia, Præfatio.

Vllus est mortalium, princeps reuerendissime, sano quidem vtentium iudicio, qui non innato quodam insitoq́; sapientiæ amore desiderioq́; teneatur, quod ipsum & apud ethnicos Aristoteles indagator sapientiæ solertissimus, ideoq́; præ cæteris omnibus philosophi nomen adeptus, innuit confirmatq́; in suis libris, sed & Salomon ille, regũ in Ecclesia decantatissimus, qui non solum sapiẽtiæ amantissimus, sed & sapientissimus extitit, idq́; diuino oraculo. Nempe hic sapientiam omnibus alijs donis, quorum capax est natura humana, præferens, illam à Deo opt. max. solam precatus est, eamq́; sibi diuinitus concedi serio rogauit. Sic enim quodam in loco Deum precatur. Mitte illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis ac gloriæ tuæ, vt mecum sit & mecum laboret. Et alibi. Dabis seruo tuo cor docile, vt possit discernere inter bonum & malum. Quam sanè ob causam etiam secta peripatetica principes patroniq́; sapientiam cum voluptate coniunctam, summum constituisse bonum veramq́; hominis in ea felicitatem non male collocasse videntur. Cæterùm non quamcunq́;, sed eam duntaxat sacri vates nos iubent amplecti sapientiam, quæ nobis ad timorem & cognitionem Dei, vel vt apertius loquar, ad sapientiam cælitus reuelatam iter quoddam præmonstrat, ad eumq́; finem collimat, vt Deum agnoscamus, celebremus, illiusq́; veneratione gaudeamus. Hunc nanq́; Deus

opt. max. homini finem constituit, eumq; ob hanc causam tanta arte condidit, tantaq; donorum varietate excellentiaq; exornauit, atq; in hoc mundi domicilium tum amplissimum tum pulcherrimũ collocauit, vt creatorem agnosceret, honoraret, & perpetuis laudibus summa cum lætitia prosequeretur. Nec sane alius sapientiæ scopus agnoscendus, quàm iste, vt omnẽ proinde debeamus repudiare scientiam, quæcunq; cognitionem & timorem Dei non promouet, adeoq; cum vna simplexq; sit veritas, vnam etiam solamq; illam amplecti sapientiam. Etsi verò animus noster mole impeditus terrestri, contagioq; peccati corruptus, rerum naturas penitus introspicere, ipsasq; formas internas dijudicare non possit, noluit tamen nos Deus in vita esse prorsus otiosos, sed perpetuò exerceri, talentumq; cuilibet commissum in lucem proferri, vt tandẽ multis varijsq; in hac vita documẽtis expeditiores reddamur ad fruitionem perfectæ illius contemplationis, quam in futura expectamus vita, ideoq; non prorsus nudi inueniamur, si cœlestis illius sapientiæ vestimento indui cupiamus. Quod cum ita sit, nõ possum non nefandam quorundam barbariem admirari, qui ventri abdominiq; seruientes, superbo fastu omnia sapientiæ studia fastidiunt contemnuntq;, hanc illis mente quæ cœno intemperantiæ scatet, dictante siue ratiunculam, siue deceptiunculam, nihil posse in hac vita perfectè sciri, & nos cæcutire in rerum etiam manifestissimarum contemplatione, ideoq; omnia esse incerta, & præsertim illa, quæ iam retrò multis seculis non tam à viris maximis inuenta prolataq;, quàm certis sensuum iudicijs experta probataq; sunt. Quãuis enim sint plurima ad quorũ cognitionem nondũ peruenimus, & verè sit dictum à Themistio, quod maxima pars eorum quæ habẽtur ab hominib. minima pars sit eorum, quæ nesciuntur, non tamen omnia ignoramus, nec brutorum duntaxat more res sensui subiectas aspicimus, imò beneficio diuinioris cuiusdam auræ in nobis, cuius nos non frustra fecit participes diuina benignitas,

subiecta

subiecta rerum formasq́; quodãmodo perſpicimus atq́; hæc ab ipſis naturis ſenſui non ſubiectis diſcernere valemus. Imprimis vero rerum naturalium cognitio ad ſalutarem iucundamq́; nos deducit rerum diuinarum contemplationem apprehenſionemq́;, vt ij quidẽ qui ſapientiæ ſtudijs imbuti ſunt, quædam de deo demonſtratiuè ſcire poßint, quæ alij ſola tantum fide cognoſcunt atq́; credunt, idq́; multis de cauſis. Sunt nanq́; res illæ diuinæ admodum abſtruſæ, remotæq́; à ſenſibus, & noſtræ mentis acies non ſtatim à partu effulget, ſed longi temporis vtens progreſſu intellectũ aliquem acquirit ſolidiorem. Præterea non pauca ſunt, quin potius plurima, quorum cognitio requiritur, priuſquam rerum diuinarum demonſtrationem quiſpiam animo poßit concipere, nec illa licet exiguo temporis ſpacio aſſequi. Adde, quod multi vitio defectuq́; aliquo naturæ laborant, corpusq́; obtinent vel debile vel deprauatũ, cui diuinus incluſus animus ſuas vires nequit exerere, contemplandoq́; ad ſcientiam aliquam altiorem peruenire. Omitto iam, quod conſtat maximam hominum partem occupari comparandis rebus vitæ neceſſarijs, ideoq́; ab omni abſtrahi rerum diuinarum contemplatione. Quæ ſanè impedimẽta ſi remoueantur ab animis hominum, tum certè abſtruſam abditamq́; rerum naturã contemplando ad aliquam rerum diuinarum cognitionem peruenient, & ex viſibilibus, vt ſacra loquitur ſcriptura, inuiſibilem dei gratiam potentiamq́; tanquam ſenſibus ſubiectam agnoſcẽt. An non enim, vt aliquo idipſum declarem exemplo, mundum aliquando capiſſe, nec ab æterno extitiſſe præter ſacratiſſimam fidei noſtræ authoritatem etiam rationes humanæ cõuincunt? Certè quidem ſi quis mundum facit æternum, is vel deum eſſe, vel deo æqualem conſtituit, id quod prorſus eſſe abſurdum, & à nemine ſano concedendum nemo non videt. Idem quoq́;, qui factum negat mundum, negabit interiturum, nec hominem fatebitur bene appellari microcoſmũ, qui nimirum inſtar mundi non ſemper fuerit, nec perpetuò

durare soleat. Quid? quod ab illo, qui æternum facit mundum, interrogabimus, curnam per tot tamq; innumerabiliũ seriem cursumq; seculorum non fuerit is cultus, quo iam vtimur, cur non literarum vsus, quo solo memoriæ fulcitur æternitas? cur quædam nunc innotescunt, quæ sit consentaneum, si mundus esset æternus, retro tot infinitis sæculis, in vsum notitiamq; peruenire debuisse. Præterea, quũ constet diuina prouidentia mundum gubernari eãdemq; & fieri quæ fiunt & destrui quæ destruuntur, certè non erit à ratione alienum, credere, eundem deum etiam hoc vniuersum fabricatum esse, ideoq; mundũ ab æterno non extitisse. Et ipse tandem mundus, vt inquit Augustinus, de seipso testatur, quod factus sit. Ordinatissima nanq; sua mutabilitate & mobilitate, & visibilium omnium pulcherrima specie, quodammodo tacitus factum se esse demonstrat, & non nisi à deo ineffabiliter ac inuisibiliter magno & inuisibiliter pulchro fieri potuisse proclamat. Eum igitur, qui mundum factum negat, oportebit fateri, deum aut esse rerum opificẽ aut nihil posse facere, quod sit summè excellens atq; eximium, id quod nemo qui mente consistat concedit, quin potius omnes naturali quodã instinctu deum omnipotentem asserunt. Iam si etiam hoc concedunt, ipsum summum & maximum esse artificem, oportebit certè deinceps fateri ab eodem maximũ pulcherrimumq; opus, quod animo cogitari aut vsquam inueniri possit, factũ esse, & quodnam tandẽ erit illud opus? annon mũdus? Quod si autẽ Peripatetico illi, mundũ asserenti æternum, hæc magis esse siue dialectica siue probabilia viderentur, quàm apodictica, siue scientifica, age cũ illo argumentis à natura desumptis vlterius conferremus, Ac primum quidem illud constat, non posse fieri vt sit aliquid æternum, quod è principijs conflatum est corruptioni obnoxijs, qualem esse scimus mundum, cuius partes assiduè mutantur, dum quædam fiunt, quædam intereunt. Nec refert quòd quidam partem mundi nobilissimam, cœlum nimirum, immortale faciunt, nulliq; dissolutioni subiectum

iectum. Eodem nanq; modo etiam hominem quispiam appellabit immortalem, ob partem ipsius præcipuam, quam animum vocamus, omnisq; corruptionis expertẽ constituimus. Omitto iam, quod multis, ijsq; indubitatis rationibus probari possit, nõ esse cœlum corruptionis expers, ipsumq; etiam tandem uergere ad interitum. Quod si quis fluuij instar mundũ credit subinde fluere, partemq; huius quæ effluxit, à fonte quasi quodam perenni, semper restitui, is sanè nouum semper mundum constituit, & quem factum fuisse nolebat fateri, eundẽ iam infinities fieri cõcedit. Vt enim in eodem quidẽ alueo semper decurrit fluuius, sed aliam subinde aquam haurit, ita nõ eundem esse hodiernum mundum, qui fuisset heri, sed nouum subinde succedere, necessariò sequeretur. Aliam quoq; incurret ille absurditatem, qui mundum facit æternum. Animam pleriq; sanæ mentis inter Peripateticos fatentur esse immortalem, & item hoc, numero infinita dari non posse reipsa siue actu. Mundo igitur constituto æterno, annõn animæ constituentur actu infinitæ? Siquidem anni iam præterierint infiniti, hominesq; numero infiniti mortui, quorum omnium numero carentium sunt animæ actu superstites? At hic quidam huius absurdi vitandi gratia furiosa quadam impudentia, numero vnicam esse animam rationalem in omnibus hominibus finxêre. Hoc vero figmentum annõn omnem prouidentiam atq; iustitiam dei tollit atq; extinguit? Hac nanq; ratione homines numero nõ different, quorum nimirũ vnica esset forma, nec ulla superessent præmia rectè factorũ, nulla pœnæ male factorum, idemque esset Socrates quod Plato, nec melior bonus quàm sceleratus, sapiens quam stultus, & sic deinceps. Id quod cum sit absurdum, illud item quo affirmabatur, vnicam esse omniũ hominum animam, absurdum esse necesse erit. Sed desino iam plures cumulare probationes, quibus mundus nõ esse æternus demonstretur. Addã potius adhuc vnũ, idq; breue exemplum, quo magis faciam planum rerum naturalium cognitionem esse præuiam veri lu-

minis, per quam nimirum homo deducitur ad contemplationem sui creatoris. Hunc mundum itaq; à deo regi, quæ probēt rationes, breuiter exponam. Ac primum quidem, quis nō videt diuersa atq; contraria per se coniungi atq; ad vnā aliquam formā reduci non posse, nisi alterius cuiuspiā opera auxilioq; intercedente cōnectantur? Iam vero mundum hunc ex tam diuersis contrarijsq; videmus constare partibus, in quo nimirum frigida iunguntur calidis, humentia siccis, aliaq; ex diuersis conflata naturis in vnam formam conueniunt. Vnum itaq; esse aliquem fateri oportet, qui tam diuersa copulauit, vniuit, atq; coniunxit. An quis aspiciat tabulam diuersis pictam coloribus, varijsq; partibus constantem, & certum aliquem magistrum extare dubitet, qui tam scitè illam finxerit? An quis intueatur pocula varijs cælata atque aspera signis, nec protinus exclamet, diuini opus Alcimedontis? Illud vero constat inter omnes, diuersa contrariaq; suo quodam impetu dissolui atq; disiungi ab inuicem, nisi sit aliquis à quo conseruentur. Idem itaque etiam mundo contingeret, quem in vnam formam ex diuersis partibus compactum naturarum ipsa diuersitas inuicem discors dissociaret proculdubio atque diuelleret, nisi esset vnus, qui quod nexuit cōtineret. An vero aliquid carens gubernaculis certo atque regulari semper ordine moueri posset suapte sponte? id quod fieri cernimus in mundo, cuius ordo tam certus procedit, vt eadem sint perpetuò vicißitudines dierum, atq; noctium, commutationesq; temporum quadripertitæ ad maturitatem frugum & ad temperationem corporum aptæ. Quid de sole dicam lunaq; & cæteris stellis? quorum tam certi sunt motus, vt sol quidem orbem in XII. partes distributum semel quotannis perambulet tum recedens à nobis, tum accedens ad nos: luna vero accretione & diminutione luminis mirabili quasi fastorum notet & significet dies, ad eundem recurrens locum menstruo spacio, tum in eodem orbe quinq; stellæ tam certò feruntur, vt eosdem cursus constantißimos seruent

uent

uent disparibus inter se motibus. Quæ quidem & alia innumerabilia cum cernimus tam certum ordinem obseruare, tamq́ dispositos motus locis, temporibus, efficiẽtia, spacijs, qualitatibus retinere, possumúsne dubitare, quin sit vnus, qui has mutationum varietates manens ipse moderetur & disponat? His igitur & alijs quæ hoc loco non possunt omnia enumerari, humanis hoc est physicis argumentis quispiam mundum prouidẽtia dei gubernari probare posset, unde satis perspicuum esse arbitror, sapientiæ studia, quæ philosophiam vocamus, ad pietatem, rerumq́ diuinarum cognitionem multum conferre, ideoq́ ab homine Christiano excolenda esse meritò atque amplectenda. Neque tamẽ philosophiam tanquam ducem sequemur, quin potius illa tãquam ministra vtemur, atque tum demum nos rectè philosophatos arbitrabimur, quando id philosophiæ ope ministerioq́ tutabimur, quod sacris non repugnat literis, quæ sunt veritatis amusses. Ex quo sanè sequitur, genus philosophiæ Platonicum viro Christiano imprimis esse persequendum, quod nimirum inter alia ad pietatem maximè nos deducit, ad eamq́ quam ex sacris scripturis hausimus veritatem quàm proximè accedit. Annon enim Christianæ religioni consentanea est illa Platonicorum de ideis disputatio? quæ maximè huc pertinet, vt ostendat deum esse huius mundi conditorem, certiq́ ordinis, qui in ipso conspicitur, authorem? Omitto iam illud, quod multi ferè eadem, quæ de filio dei & verbo & constructione vniuersi à Christianis dicuntur, etiam Platonicos dicere arbitrantur. An non gratam de deo famam spargunt in disputatione de natura, quam dei esse voluntatem contendunt? in disputatione de cælo, quod per se esse mortale aiunt, sed propter præsentiam animæ motricis immortale reddi? in disputatione de ente vniuoco, non æquiuoco? imprimis autem, quando animos esse immortales atq́ diuinos tam crebrò tamq́ copiosè inculcant? id quod maximum est nostræ fidei fundamentũ. Quæ quidem omnia illi à Platone præceptore ac magistro nõ

arripuerunt, sed hauserunt, quod non doceat Plato sed instituat, non instituat sed imbuat. Quapropter hunc diuinum, hunc sapientißimum, hunc sanctißimum, hunc Homerũ philosophorum appellant, quos secutus etiam Cicero non eloquentiæ solum, sed sapientiæ quoque parens, eundem tanti fecit, vt se sola huius authoritate frangi dicat, quamuis nullam Plato afferret rationem. Cæterùm hic non possum non mirabiles artium & philosophiæ periodos commemorare. Neque enim etiam artes ipsæ eodem semper in honore habentur, sed aliàs magis vigent, aliàs minus, & nunc illud nunc aliud floret philosophiæ genus. Nostro igitur seculo genus philosophandi Platonicum ferè exoleuit, in scholis vero omnibus Aristotelica traduntur, vnde accidit vt præceptores & recta institutio ad Platonis philosophiam desiderentur hodie, quibus tamẽ omnino opus est volenti rectè ad istud philosophandi genus et cum fructu accedere. Sunt enim Platonica pleraq; tam obscura, præsertimq; illa quæ numeris & figuris sunt inuoluta, vt prouerbio locũ dederint, quo aliquid dicitur, Numeris Platonicis esse obscurius. Ætate vero Ciceronis cõtra accidit, qua nimirũ pauci fuerunt, quibus philosophia peripatetica esset cognita. Omnes itaque scolæ tum Platonem legebant, discebant, conuertebant, neglecto interim spretoqúe Aristotele, vel saltem secundas post Platonem partes obtinente. Sed hæc hactenus. Ad te venio Princeps Reuerendißime, cui rationem instituti mei breuiter exponam. Cum ego commemoratas ob caussas Platonis scripta & amem & admirari soleam, non potui prætermittere, quin libellum de comparatione Platonis & Aristotelis Græcè conscriptum à Georgio Gemisto in Latinam transferrem linguam, quo & mihi redderem familiarem, simulq; alijs quibus lingua Græca minus esset cognita, hac translatione prodessem. Neq; me operam perdidisse opinor, quod huius authoris opusculum in manus sumpserim, neq; alios, qui idem sunt lecturi, tempus inaniter contrituros existimo. Fuit enim Gemistus hic, vir in omni sciẽtiarũ

genere eminentißimus, cognomenq; Plethonis accepit, quasi Platonis, eo quod Platoni philosophorum principi proximè accederet. Hanc igitur translationem T.R. patrocinio offerre volui, quod nimirum tum alias, tum præsertim nuper datis ad T.R. literis cognouissem T.R. tanto philosophiæ, præsertimq; Christianæ, qualis est Platonica, amore teneri, tantisq; studiosos illius beneficijs prosequi, vt verè Mecænas eiusdem appellari poßit. Præterea quod audiuissem T.R. locupletißimam omnium omnis linguæ ac disciplinæ scriptorum bibliothecam, in suo collegio instruere, vndiq; conquisitis magna pecunia editis libris. Quamobrem facere non potui quin hoc stipatius munusculo T.R. iterum accederē, nec dubito quin hoc quoq; scriptum philosophi atq; mathematici præstantißimi T.R. eo sit cōplexura animo, quo Musas & optimos quosque scriptores amplecti solet, suæq; bibliothecæ ornamentum iudicare. Quod sane exiguum munusculum si T.R. eo quo non dubito animo susceperit, ipsumque suo fauore complectetur, dabo certè manibus pedibusq; operam, vt maiora digniorаq; T.R. auspicio beneficioq; ad manus T.R. perueniāt, bibliothecæq; tuæ inserantur. Quod superest, deum precor, vt T.R. diu seruet saluam atq; incolumem, quò poßit literarum studia promouere ad nominis diuini gloriam aliorumq; hominum salutem. Basileæ, die Laurentij, Anno 1574.

T. R.

addictiß.

Georgius Charian-
der B.

GEORGII GEMISTI, PLETHONIS ALIAS, DE

Platonicæ & Aristotelicæ philosophiæ differentia, libellus in latinam linguam conuersus.

Am Græci quàm Romani veteres, qui nostrum seculum antecesserunt, Platonem Aristotele multò præstantiorem fecerunt: nostri verò temporis homines & pręcipuè maior pars eorum, qui ad occidentē habitant, reliquis sapientiores existimati, Aristotelem magis quàm Platonē admirantur, persuasi ab Auerroe quodam Arabe, qui maximam Aristoteli laudem tribuit, audetq; affirmare, illum suis libris sapientiam naturæ perfectissimè complexum esse. Et fuerit sane Aristoteles, vir magnus & incomparabilis, quod ad alia attinet, de quo tamen ipso non tam facile ferre sententiam ausim, at quod ad opinionem ipsius de animo, tam peruersi fuit ingenij, vt ipsum mortalem corruptibilemq; facere nō vereatur. At qui huiusmod ignorantię atq; insanię patronus fuerit, illúmne alicuius egregij operis aut negotij iudicem arbitramur fore idoneum? Et non eodem modo insanire eum, quo Aristoteles, qui hanc sententiam tuetur? Non possum enim non veritatem fateri, & non reprehendere eum, qui antiquiores, antecessoresq; suos reprehenderit. Verum enimuero ne mihi quidem decorum videretur mutuis cōuicijs calumniatorē afficere, sed quoniam nostro etiam seculo, reperiuntur multi, qui Platoni palmam tradunt, nos quidem illis hoc instituto nostro gratificari, & alios nisi amore cōtentionis

labor-

laborauerint,corrigere conabimur,paucis explicando differentiam doctrinæ vtriusq;, Platonicæ nimirum & Aristotelicæ, & ostendendo, alteram ab altera non parum differre, in qua explicatione, non prolixis & contentiosis, sed vt decet, breuissimis vtemur demonstrationibus.

CAPVT I.

AC primum quidem, Deum, summum illum omnium principem Plato omnis intelligibilis,separatæq; naturæ, & per ipsam hanc naturam vniuersi cœli, conditorem constituit. Aristoteles autem ipsum nullius omnino rei conditorem facit, sed solius huius cœli, quod contemplamur, motorem. Quamuis autem quispiam putauerit sensisse ipsum,quòd Deus sit conditor,cùm tamen nullibi hoc apertè fateatur, maliriose profectò suam contexuit philosophiam, maximũ Dei opus dissimulans, id uero quod longè minus est,duntaxat celebrans.Sed fortasse dicet aliquis, quòd Deum finem & finalem causam faciat: verum ne hoc quidem videtur omnino syncerè dixisse,neq; ita, vt Deo dignũ fuisset,quandoquidem ipsum non naturę singulorum, sed motionis solius finem constituit.Iam vero si Deum neq; putauit conditorẽ esse huius vniuersitatis,ideoq; nec dixerit vllibi, hac sane ratione rursus adhuc deterior fuerit, vt qui nec dixerit, nec crediderit optimam philosophiæ sententiam, nec tantum philosophiæ, sed etiam omnium sapientiorũ hominum. Cæterùm nos demõstrabimus,ipsum etiã nõ credidisse.Primùm quidem,quod credibile non est eum, qui huius sententiæ fuerit,tam arduum pulchrumq; dogma dissimulaturũ fuisse, in omnibus omnino libris, quos scripsit,in quibus adeò prolixè & curiose de fœtibus & ostreis, aliisq;

rerum naturalium causis disputat. Deinde, quod numerum etiam causæ generationis describit, nec tempus vllum nominat, sed causam tantùm: imò eos reprehendit, qui ab eo dissentiunt, & absurdum, inquit, est, ac potius eorum vnum, quæ fieri nullo modo possunt, rerum sempiternarum ortum aliquem facere. Quo loco se manifestè prodit Aristoteles, sicut etiam fortasse alij, quod senserit posita causa generationis, necessario etiam sequi tempus eiusdem. Id quod Plato non fecit, qui in Phœdro quidem animam ponit ingenitã, quod ad tempus videlicet attinet, in Timæo autem genitam, quod ad causam. Hinc itaq; apparet, quod non senserit, necessariò statim sequi, vt si generationis causa adsit mox eadem incipiat. Verum enimuero quis dubitat Aristotelem nullam posuisse huius vniuersi generationem, quandoquidem sensit, ipsum esse sempiternũ? Quod si autem generationem negauit, proculdubio etiam opificem siue conditorem exclusit.

Cap. II.

PRæterea etiã illud de Deo Aristoteles absurdè contraq; omnem rationem docuit. Cum enim orbes cæteros à mentibus quibusdam & essentijs separatis gubernari moueriq; censuisset, singulos distribuendo singulis, vnum quoq; summo illi rerum principi Deo orbem assignat, quem ab illo moueri existimat, tradens ipsi hac ratione partem quandam laboris, quem aliæ quoq; mentes post ipsum sustineant. Hoc verò quàm sit absurdum, inde aliquis animaduertat. Oportet ea quæ distribuuntur cum ijs quibus sunt distributa, quandam habere proportionem, si nimirum distributio illa iusta debeat iudicari, quemadmodum ipse etiam Aristoteles in libro suo de iustitia admonet. Atqui

qui apud ipſum omnes cœli orbes eandem inuicem obtinent ſubſtantiam. Omnes enim ſunt corpora quædam nulli ſubiecta corruptioni, ex ſententia Ariſtotelis: ijdemq; ſempiterni tam ipſi quàm motus ipſorum. Hinc itaq; neceſſariò ſequetur, etiam mentes illas ſeparatas, inter quas orbes illi ſunt diſtributi, eandem omnes inter ſeſe obtinere ſubſtantiam, nullamq; ex illis ſibi inuicem non eſſe æqualem: ſed tantò duntaxat excellentiorem illam, quæ eſt ſenior, quantò aſſignatus ipſi orbis, reliquos orbes ſuperat. Hæc autem quod nõ ſit præſtantia Deo ſummo rerum conditore digna, nemini nõ eſt notum, ſi quidem & Auicennas, licet Arabs & à vera religione alienus, abſurditatem tamen huius opinionis animaduertit, & aſtrorum quidem atq; orbium cœleſtium motum atq; gubernationẽ etiam ipſe ſecutus quodammodo Ariſtotelem, ſeparatis quibuſdam mentibus attribuit, Deo autem ſupremo rerum præſidi neq; aſtrũ aliquod ſeorſum neq; orbem vllum aſſignauit: ſed vnum è numero omnium eximens, ſupremam illi cunctarum rerum attribuit excellentiam. Sed de his iſta ſufficienter dicta ſunt.

Cap. III.

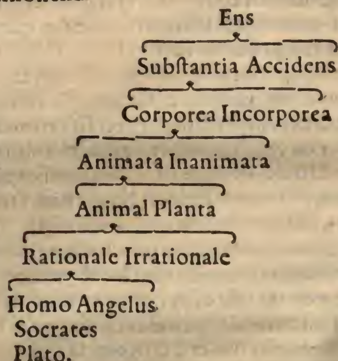
TRanſeo autem ad illam entis æquiuocationem, quam Ariſtoteles vt magnũ quiddam exiſtimatur inueniſſe, & quæ ante ipſum nulli philoſophorum in mentem venerit. Atqui ſi propterea quod hæc quidem magis, illa verò minus de ente participant, idcirco entia inter ſe æquiuoca eſſe exiſtimat, non vtique rectè ratiocinatur. (Neque enim ſi albedo in lana ſit minor albedine, quæ eſt in niue, idcirco albedo in lana ei quæ eſt in niue erit æquiuoca) neque ſi propterea, quod entium alia ſunt priora, alia verò poſteriora,

& hæc quidem ſecum trahunt altera, illa verò non trahunt. Accipiamus enim exempli gratia, numeros, inter quos etſi alij quidem ſunt priores, alij autem poſteriores, non tamen ſunt æquiuoci inuicem : ſed ſecundum eandem rationem omnes ſunt numeri : ita elementa quoq;, quæ ſunt corpora antiquiſſima, ex quibus nimirum alia omnia conſtant corpora, priora ſuis ſunt compoſitis, attamen tum ipſa, tum ea quę ex ipſis conſtant, pari ratione ſunt & dicuntur ſubſtantiæ, non ſanè æquiuoca prædicatione. Nemo enim ad hoc vſq; tempus aliter ſenſit. Neq; ſanè propterea, ſi aliud quippiam de ente prędicatur, ſicut vnum, ens genus eſſe omnium negabitur, aut æquiuocum quiddam, dicendum erit. De homine nanq; prædicatur, quod ſit riſibile, neq; tamen propterea homo vniuerſi rationem amittit, neq; ſingularium ſiue indiuiduorum, ſi non genus, attamen ſpecies, eaq; nullo modo æquiuoca, non dicetur. Quod ſi in ſpecie hoc contingit, idipſum certè etiam in genere continget. Eandem enim vtrunque habet rationem, vtq; ſpecies ad ea quæ ſub ipſa continentur, refertur, ſic etiam genus: præterquam quod ſpecies illæ quæ ſunt infimæ, de infinitis prædicantur, ſuntq; multò plures: genera vero de finitis & diuiſionem ſuſcipientibus. Age vero etiam in genere aliquo, ſi quis dubitet, idem diſpiciamus, & nunc verbi gratia accipiamus id quod animal dicitur. Si quis igitur animal non per ſenſibile definiuerit, ſed per capax imaginum, diſtinguens ipſum à genere illorum quæ tertiam quandam, non animalium neq; fruticum, habere naturam dicuntur : ac deinde ipſi attribuat quod omni propriũ eſt animali, vt videlicet greſſibile appellet (faciet enim non male.) Hoc nanq; pacto animal de greſſibili & greſſibile de animali prædicabitur & nihilominus animal generis rationem habebit, illisq; præficietur, quæ ſub ipſo

con-

continentur, nulla interim concessa æquiuoca nominis communione. At si quis, inquit Aristoteles, hoc " conuertat, & rationale non dicat animalis esse differen " tiam, sed rationalitatem, vt ex hoc appareat vsum diffe " rentiarum talem esse oportere, tum de rationalitate a- " nimal, neq; aliud vllum genus de vlla huiusmodi diffe- " rentia, prædicari non poterit. Quando igitur idem enti " non cõtingit, (neq; enim inuenire licet aliquid, de quo " ens non prædicetur) idipsum quoq; nunquam fuerit " genus. Primum igitur non est necesse, vt si quid in gene " ribus subalternis contingat, idem in supremo quoq; contingat. Nihil enim prohibet inesse aliquid illi supremo peculiare, quod cæteris non insit generibus. Deinde mendacio non caret, quod dicit. Nam si ipse rationalitatem fingit, vt differentia animalis non sit rationale, sed rationalitas, nos vicissim aduersus ipsum animalitatem fingemus, deinde iubebimus animalitatis nobis reddi differentiam. Et quam reddet? Neq; enim rationale animalitatis, rationalitatem autem animalis differentiam faciet. Tum quis tandem non indignetur aduersus ipsum, qui leges sermonis tam fœdè peruertat? Nempe dubium nemini esse debet, quin rationale constituat differentiam animalis: rationalitas autem, si modo sit differentia, non alterius erit differentia, quàm animalitatis. Atq; ita prędicabitur omne genus de sua differentia, quemadmodum etiam lex & ratio loquendi docet. Quàm igitur imbecilles, nulliusq; momenti sint Aristotelis rationes, quibus ęquiuocationem entis conatur introducere, hactenus demonstrauimus. Iam vero ostendemus etiam fieri non posse, vt ens sit æquiuocum. Si namq; ab vno, eoq; summè vno, omnia existunt, licet sint plurima & innumerabilia, fieri certè nõ potest, quin vnum quippiam & cõmune inuicem possideant omnia. Illud vero quid aliud tandem fuerit nisi

ens, & hoc ipſum non æquiuocum? quippe ſi æquiuocum erit, non amplius vnum fuerit. Affirmat autem quodam in loco etiam ipſe Ariſtoteles, Entia in mala repub. nolle verſari, & non eſſe bonum vt multi regant, ſed vnum principem regemq; eſſe oportere: valde quidem ille piè & ſapienter hoc verbis prædicās, at re ipſa malam in entia rempub. ipſe maximè introducens, vtpote qui ens in plura diſpertiat, idq; vnum non eſſe patiatur. Talem autem ex his quæ diximus, formabimus diuiſionem.

CAP. IIII.

INcurrit autem eandem ignorantiæ accuſationem Ariſtoteles etiam hanc ob cauſam, quod ſimpliciter vniuerſum minus facit particulari, dum ſingulares & indiuiduas eſſentias, primas & principales appellat, ſpecies autem & genera ipſarū ſecundas ſubſtantias, eaſq; primis inferiores ac minores. Atqui ſi ſubſtantia, vt

ipſe

ipſe quoq; Ariſtoteles fatetur, maximè ens appellari meretur, eò quod pars vniuerſo ſit minor, eandem quo que in ſubſtantię ratione minorem inferioremq́; opor tet ſtatuere. Quamuis ſi de eo loqueretur vniuerſo, prout vniuerſum ſæpenumero ſolet accipi, tum à ratione illud quod dicit non eſſet alienum. Poteſt enim, idq́; non rarò, vniuerſum, rationem vniuerſi amittere, cùm non omnem ſed aliquem hominem, neq; omne animal, ſed quoddam intelligimus. Nunc autem non de illo vniuerſo, quod rationem vniuerſi amiſit, videtur ſermonē facere, ſed de ſimpliciter accepto vniuerſo, & de ſimpliciter intellecta ratione generum & ſpecierum: tali fortaſſis argumento adductus ad hanc ſententiam. Eſſe enim hominem interdum quodam animali, & quodam homine Socratem præſtantiorem. At vero de vniuerſo rationem vniuerſi retinente, non poteſt tale quippiam dici. Nam ſi nulla horum duorum eſt differentia, omnis homo & omnes homines: omnes porrò homines à ſingulis, ijsq́; cunctis, hominibus nulla alia re differunt, quàm eo quod illi ſimul, hi vero ſeorſim accipi ſolent: quam tandem habebit rationem, vt indiuidui homines ſint ſubſtantiæ omni homine principaliores, magisq́; ſint ac verius, quàm omnis homo, niſi ſanè omnia quę ſeorſim capiuntur ſint principaliora ijs, quæ ſimul & coniunctim? Atq; hoc quidem ex ipſius Ariſtotelis ſententia non fuerit non probabile, propterea quod ille cum eo quod eſt vnum, libenter litiget, multum autem gaudeat diuiſione entis atq; multiplicatione. Verumenimuero nobis hoc placere non poteſt, dum cogitamus etiam à Deo non alicuius hominis gratia vniuerſam hominum naturam, ſed vniuerſæ hominum naturæ gratia ſingulos creatos conditosque homines: ipſamque hominum naturam vniuerſæ ratione præditæ naturæ gratia extitiſſe,

&omnino partem propter totum, non autem totum propter partem factum. Præterea ſcimus ſcientia partis, ſcientiam vniuerſi multò eſſe præſtantiorē, quemadmodum ipſe etiam Ariſtoteles in libris de demonſtratione, velut à ſeipſo deficiens deflectensq;, affirmat. Id quod probari defendiq; non poſſet, niſi totum ſiue vniuerſum de ente magis participaret quàm pars, ideoq; ipſum eſſet præſtantius. Sed non conſtat ſibijpſi Ariſtoteles diuerſam nimirum hoc loco & in alijs ſecutus opinionem. Nos quidem haud vnquam eò adducemur, vt ſingularibus vniuerſalia minora dicamus, donec non totū ſua parte maius, ſed partem ſuo toto maiorem videamus.

CAP. V.

HVic autem illud non eſt diſſimile, quod idem Ariſtoteles ait, vniuerſum materiæ, particulare autem formæ habere rationem. Contrarium enim omnino verum fuerit, ſiquidem vniuerſum totum quippiam eſt, id autem quod in parte conſideratur, pars: ſpecies vero ipſa omnino in toto magis, quàm in partibus exiſtit Et vniuerſum quoq; magis eſt & verius ipſo actu, quàm id quod in parte ſpectatur. Vniuerſum nanq; ſi vniuerſali ratione de ipſis rebus accipiatur & ipſum actu eſt, & ea omnia, quæ in parte ſpectantur, actu continet, coercetq;: vniuerſum vero ipſum in ſeipſo non vt vniuerſum cōtinet, ſed quoad ex illo ſolummodo aliquid ſibi competit. Atq; vniuerſum quidem, perfectum quiddam eſt: id vero quod in parte conſideratur, imperfectum.

Cap.

PHILOSOPHIAE DIFFERENTIA.

CAP. VI.

NEq; illud ab eodem rectè dicitur, quod sensibile sensu ipso possit esse prius & antiquius: qua opinione id tollitur, quod omnino rectè se habet, nullamq́; parit dubitationem, ea nimirum quæ ad aliquid dicuntur, & mutuam habent inhærentiam, simul esse necessariò. Si nanq; hoc dicit, tanquam nullo vnquam futuro sensu, tum quánam quæso ratione poterit sensibile aliquid eius esse diciq́;, quod ad eum sensum referatur, qui neq; nunc sit, neq; in posterum futurus vnquam iudicetur? Sin autem tanquam aliquando futuro sensu, tum patet quod futurus expectetur is, qui possit esse. Itaq; tum sensibile ipsum, potentia erit sensibile, & ad sensum referetur, qui etiam non sit actu sed potentia: tum sensus quoq;, qui est potentia referetur ad sensibile non actu sed potentia existens. Actu autem alterum altero prius non est, antequam ambo actu existant. Atq; hoc modo nullũ dari potest sensibile, quod sensu prius sit & antiquius.

CAP. VII.

Alia quoq; ab eodem tollitur notio, quam alioqui omnes & rectè quidem amplectũtur, & sic habet: quod contradictio nunquam possit simul vera reperiri. ille vero è diuerso contendit indefinitam contradictionem veram simul posse deprehendi, quod tamen manifestè à ratione abhorret. Neq; enim indefinita negatio, vnquam determinatam ad partem, sed semper ad vniuersum relatam denotare potest negationem: quum contraria assertio semper de parte intelligatur. Atq; communis quidem apud omnes loquendi ratio idem etiam demonstrat.

CAP. VIII.

EST præterea aliud axioma, quod ſic habet: Concluſionem ſemper imitari eam ex præmiſſis, quæ Minor appellatur: eam verò quæ partem reſpicit eſſe minorem vniuerſali, negatiuam item affirmante, præterea neceſſaria minorem ſimplicem, & ſimplici contingentem. Ipſe vero Ariſtoteles ex duabus præmiſſis, altera neceſſaria, altera ſimplici, neceſſariam ait fieri con cluſionem. Atqui ſi medium illud eſt, quod primum terminum extremo connectit, non vtiq; aliter ipſum poterit illi cōnectere, quàm ea ratione, qua primus extremo coniunctus eſt. Quocirca ſi ille quidem ad alterum neceſſariam habet rationem, habebit etiam hic ad extremum eandem rationem, ideoq; neceſſaria dun taxat ex illis educetur concluſio. Sin autem idem medium non neceſſariò cum alterutro terminorum coniungatur, tum ne primus quidem cum extremo poterit coniungi neceſſariò. Atq; hæc quidem Ariſtotelis pronunciata ſunt huiuſcemodi.

CAP. IX.

VEnio iam ad ea, quæ in libris de anima, non rectè docuit. Platonici itaq; illud quidem ſupernaturale vnum, ſimpliciter vnum faciunt, vſque adeò vt ſubſiſtentiam, potentiam, & actum ipſius à ſe inuicem non diſcernant. In alijs vero, quæ poſt & infra ipſum ſunt, formis & mentibus, non eodem modo tria illa vnum eſſe arbitrantur, ſed actum quidem à ſubſiſtentia, potentiam verò non omnino ab actu diſcernunt: eò quòd mentes illæ ſiue formæ cùm ſint immobiles, nihil quicquam potentia, ſed ea omnia reipſa & actu ſemper habent præſentia, quæ ſibi inſunt. At in anima tria hæc, ſubſiſtentiam, potentiam & actum om-

nino distinguunt, eò quod ab vna cogitatione ad aliam mouetur: humana vero anima etiam ex intelligente fit non intelligens, aut ex non intelligente intelligens, ideoq; non semper, aut non omnem actu sed potius potentia habet rerum cognitionem. Aristoteles porrò animam facit immobilem, & sanè si intelligit mobilem, quod ad motum localem, tum rectè dicit: si verò simpliciter, quod ad omnem motum (neq; enim hoc ille plane admodum explicat) non amplius rectè. Quomodo enim illa ab vna cogitatione ad aliam videbitur subinde mutari, aut (quod Aristoteles de humana mente concedit) ex non intelligente intelligens, & è contra fieri, si immobilis intelligatur? Sed relinquamus ista, & reuertamur illuc, vnde digressi sumus. Ac Platonici quidem has faciunt diuisiones. Aristoteles autem nulla omnino vtitur distinctione, sed omnem mentem sua ipsius subsistentia simpliciter actum esse affirmat. Quomodo vero in humana mente id verum esse defendet, quam ponamus non intelligere neque agere? Neq; enim iam amplius secundum ipsum mens manebit, si actus nimirum & essentia vnum idemque sunt: imò essentiam vnà cum actu amittet, ipsaque morietur: reuiuiscet autem, quando rursus intelligens fiet. Sed iam manifestè apparet, Aristotelē incautè admodum hoc de animo pronunciasse.

CAP. X.

QVomodo autem illud non male ab eodem dictū & in quo à seipso omnino discrepat? Nempe concedit ille, sicut apparet ex libris ipsius de generatione animalium, nostro hoc corpore esse humanam mentem antiquiorem, postea vero eos insectatur, qui

recordationes quaſdam eſſe, diſciplinas aiunt, & quod diſcere nihil aliud ſit quàm reminiſci. Si namque hoc corpore antiquior eſt animus, quid prohibebat ne cogitaret, ne cerneret, ne cognoſceret, antequā corpus ingrederetur? Quod ſi cogitabat, cernebat, cognoſcebat, quomodo in prima ſua in corpus noſtrum ingreſſione, illorum oblitus, poſtea vero recipiens eadē quæ antea ſciuit, non reminiſci dicatur?

CAP. XI.

REprehenſione non caret etiam illud inter cætera. Quamuis enim ille mentem humanam nulli corruptioni obnoxiam, nec non ſempiternā eſſe affirmaſſet, tum in libris, quos de anima ſcripſit, tū in illis quos vocant metaphyſica, non tamē poſtea in Ethicis vllam immortalitatis animorum videtur facere mentionem, quæ vna res maximum ad virtutis commendationem pondus attuliſſet. Cæterùm hoc ipſo illud longè deterius ęſtimari debet, quod nullum homini iam defuncto attribuit bonum, quo fruatur poſt mortem. Ita nimirū ſeiſpum ſedulò obſeruat Ariſtoteles, ne ſuis dictis contrariam inferat orationem. Si namq; immortale quippiam poſſideat homo, quod poſt obitum remanet, id vnum certè, & maximè & veriſſime ipſummet oportet eſſe hominem. Quomodo igitur ipſi ex hac vita emigranti nullum reſtabit bonum? imò contrarium eueniet, vt nimirum poſt eius, quod in ipſo mortale eſt, depoſitionem, beatius & melius viuendi facultatem adipiſcatur. Quam ob cauſſam etiā Alexander ille Aphrodiſienſis, deducto ad ſuam improbitatem ſermone illo, inde occaſionem ſumpſit, vt diceret, ab ipſo quoq; Ariſtotele animæ humanæ immortalitatem eſſe negatam. Atq; de his quidem hactenus.

PHILOSOPHIAE DIFFEPENTIA.

C A P. XII.

PLacet autem etiam quaſdã ipſius de virtutibus diſputationes paucis attingere, atq; planum facere, quàm etiam in his ſermonibus à veritate alienã ſequatur opinionem. Virtutes ait ille eſſe mediocritates, vitia autem extremitates: vbi nimirum mediocritates intelligit paſſionum, quæ ſunt in animo, & cõtrà in vitijs earundem extremitates. De quo autem mediocritatis genere interim loquatur (Eſt enim multiplex mediocritas) vtrum videlicet de ea quæ in qualitate, vel ea quæ in quantitate cõſiſtit, ille non ſatis apertè explicat: niſi quod ex paucis quibuſdam ipſius verbis, quæ alio in loco fecit, idipſum poſſit animaduerti, vbi nimirum vitio vertit, ſi quis fulmina & terræmotus nõ metuat. Ex quo apparet illum non timenda & timenda non qualitate metiri atque diſtinguere, ſed magno & paruo, quod eſt, quantitate. At Platonici non ita, nec alij quidem qui rẽ accuratius examinãt, ſed omnem quidẽ turpitudinem eſſe timendam, ſiue magnam ſiue paruam, quicquid verò turpe non ſit, non timendum exiſtimant, atque ita qualitate, non quantitate timenda & nõ timenda metiuntur. Proinde nõ eſſe dignos metu terræmotus & fulmina, ſi quidem hæc vitio careant, nec peiorem faciant hominem. Et quomodo tandem ſtultitiæ non tribuatur, ſi quem terreant fulmina, idq; non ob hanc duntaxat cauſſam, quod turpe non ſit feriri fulmine, atq; hoc modo mortalem vitam commutare (neque enim hoc ipſum etiam in noſtra ſitum eſt poteſtate, vt ſic nobis vel laudi vel vitio tribui poſſit) ſed etiã quòd hæc ipſa res primum quidem ex illarum rerum ſit numero, quæ rariſſimè contingunt: quæ autem eiuſmodi ſunt, extremæ eſt ſtultitiæ illa expectare & metu illorum terreri, deinde quod aliquis formidans, non magis liberatur

quàm is qui non formidat. Atque ingruentem quidem qui metuit tempestatem vel hyemem, is seipsum aduersus illa quadam ratione munire potest, & qui bestiam aliquam pertimescit, tuendi fortasse seipsum facultatẽ habet. At quem fulmen terret, is omnino timore afficitur, quo prorsus affici nõ deberet. Præterea illud quoq; silentio præterire non possum. Cùm bonum & sapientem virum contrarijs agitari animi affectibus nihil prohibeat, dum fidit modo, modo metuit, dum cupit modo & rursus cõtemnit, turpi tamen re & non turpi, item bona & non bona, illa omnia metientem, ex hoc sequetur, etiam eum qui hæc omnia contraria facit, quiq; sit vitiosissimus, nihilominus in mediocritate quadam etiam ipsum consistere, Aristotele interim omne vitium in solis extremis collocante, & is quidem, qui omnia cõcupiscit tam ea quæ oportet, quàm illa quæ non oportet, nunquam idcirco quòd ea concupiscit quæ oportet, vitiosus fuerit, neq; is qui omnia cõtemnit, ea nimirum quæ & quando oportet contemnere. Atq; ita horum quidem vterq; semiuitiosus quodãmodo fuerit. At ille omni ex parte vitiosus siue vitiosissimus, bonoq; ac sapienti maximè contrarius appellandus erit, qui illa quidem, quæ oportet concupiscere, contemnat, quæ vero oportet contemni concupiscat: vt hac ratione eũ qui vtrisq;, ijsq; contrarijs affectibus sed male vtitur, vtrunq; esse dici sit necesse, & ipsum nimirum in mediocritate quadam sua consistere, & simul bono ac sapienti viro maximè contrarium. Atq; de his quidẽ hactenus.

CAP. XIII.

IN sua vero de fine vltimo disputatione, quomodo reprehensionem non incurrit, vbi non eximium illud ac verè pulchrũ, quod à virtute proficiscitur, sicut omnes sapientiores, sed voluptatem summum constituit

bonum,

bonum, illam vero intelligens contemplatiuam? Atqui si voluptas, ea ratione, qua est cōtemplatiua, summum sit bonum, quandoquidem voluptas bonum est quatenus est contemplatiua, certè contemplatio per se simpliciterq; fuerit summum bonum, siue voluptas illam sequatur, siue non. Sin autem contemplatio sit bonum, quatenus suauitatem siue voluptatem quādam habet adiunctam, tum voluptas rursus simpliciter summum erit bonū, siue contemplando, siue aliud agendo ipsam consequamur. Vtraque autem ratione contemplatiuā voluptatem & quatenus est cōtemplatiua, & quatenus est voluptas, esse bonum neutiquam fieri potest, nisi intercedat aliud quoddā vnum, quod huic vtriq; cōmuniter adhæreat. Illud nanq; summū bonum simplex atq; vnum esse oportet, & quod desuper ad nos, ab illoque summè vno atq; bono quod omnem superat naturam, peruenerit, tum cuius beneficio omnia reliqua, quæ nimirum illud participant, bona dici merentur. Nos igitur ipsum honestum siue pulchrum, illud esse dicimus, cuius etiam dum contemplatio fit particeps & bonum & voluptas & quidquid aliud efficitur. At videtur Aristoteles eam ob causam uoluptati coniunxisse contemplationem, vt voluptatem nimirū nobis propriam, nostrum esse bonum ostenderet, quemadmodum etiam contemplationem opus esse maximè nostrum. Oportet nanq; summum illud bonum, non solum esse bonū, sed nobis quoq; accommodatis, & ad nos referri, si tale debeat iudicari, quod sit votis dignum præ cæteris omnibus, & maximè à nobis eligendū. Qua in re profectò ille non admodum diuersam ab Epicuro tuetur sententiam, qui etiam quodam in loco voluptatem summum facit bonum, eamq; intelligit, quæ in animo consistit. Nempe apparet ipsum Aristotelem etiā Epicuro vbertimam præbuisse occasionē, vt suam de voluptate sen-

tentiam audacter in medium afferret, tuendamq; susciperet. Nos itaq; breui quadam ratione ostendemus voluptatem illam Aristotelicam non esse summum bonum. Quippe nos ipsos tum maximè sentimus illam ex contemplando capere voluptatem, quando aliquid ex obliuione in memoriam reuocatum contemplamur. Quæ autem iam longo tempore animis concepimus, complexiq; sumus, ex illis non eodem modo capimus voluptatem. Quod si iam voluptas summum sit bonũ, illudq; quod suauius est & iucundius, melius sit & magis expetendum altero, quod minus habet suauitatis et iucunditatis, necesse erit etiam illam rerum ex obliuione in recordationem reuocatarum contemplationem & meliorem esse & magis expetẽdam altera illa, in qua quis perpetuò sciens perstiterit ac perseuerarit. Iam igitur omnibus sanæ mentis hominibus dijudicandum relinquimus, vtrum illud magis quàm hoc sit amplectendum, & quódnam ex duobus illis sit præferẽdum. Atq; de his quidem hactenus, quæ videlicet ad disputationẽ Aristotelis de moribus pertinẽt, vbi sanè etsi plura sint, quę reprehensionem mereantur, ista tamen modo sufficiant. Neque enim nostri est instituti omnia cõmemorare, in quibus Aristoteles errauit, sed principalia duntaxat & maxima, præsertimq; illa, in quibus non exiguo sed longo interuallo Platonem relinquit, ab eoq; multum dissentit.

CAP. XIIII.

Dicamus iam aliquid etiam de cœlo & quinto corpore, quod Aristoteles primus effinxit. Quatuor esse in hoc conspicuo siue cœlo siue mundo prima & antiquissima corpora, tam superiores omnes philosophi, quàm Platonici vno ore affirmãt, ignẽ, aerem, aquã, terram. Atq; ex his quidem ignem & terram sibi inuicẽ esse

esse maximè cõtraria, eò quod ignis est leuior, propter raritatem, & summum obtinet locum, terra autem grauissima propter densitatem, ob quam omnibus alijs est subiecta elementis: aerem uero & aquam in medio amborum, propter & raritatem & densitatem, mediam ad vtrunq; habere rationem. Eodem autem etiam modo, quod ad motum attinet, latione & quiete inuicem distingui, ac ignem quidem rursus & terram sibi inuicem maximè esse contraria, aerem verò & aquam, medio ad vtrunq; loco se habere. Si itaq; terra sit immobilis, ignē necesse erit perpetuò moueri: & prȩterea, si terra quidē sit immobilis, tum aqua mouebitur quidem, sed minus quàm aer, qui tātò magis mouebitur quàm aqua, quantò ille quod ad motum, à supremo superatur igne, quē idcirco in perpetuo esse motu fatendum erit. Quod si perpetuò mouetur, circularem vtiq; habebit motum. Id nanq; quod rectà mouetur, nō potest mobilem possidere naturā. Quiescit enim tandem aliquando, quod rectum habet motum. Aether itaq; & omne supremū corpus, ipsumq; quod ita proprie nominatur cœlū, talem habebit naturam, quam nuper diximus. Iam videamus, quib. Aristoteles nixus rationibus cōtra nos nouū illud quintum corpus effinxerit. Videmus, ait, ignem rectum habere motum, cœlum autem circularem. Quapropter ignis diuersam à cœlo obtinebit naturam. At, respondeo, videmus etiā terram quandoq; moueri, & recto quidem motu, idipsum aūt tum cōtingere, quando in alieno consistit loco. Quamprimum itaq; eò peruenit, quò pertinet, tum quiescit, nec amplius moueť, tanquā ad hoc ipsum illius magis sit comparata natura. Quid igitur mirū, si ignem etiam, quando in alieno fuerit loco, recta ferri quandoq; videamus, eodē nimirum motu, qui sit omnibus his corporibus cōmunis, quȩ si alieno consistant loco, recta feruntur, quò possit

videlicet ille quoque quàm citiſſime ad ſuum peruenire locum, quem ipſi natura deſtinauit, & poſtquam in illo iam verſatur, in orbem moueri, tanquam ad hoc ipſum comparatus magis? Cur itaque quintum illud corpus effinxit, cuius ſi quæpiam forte particula in alieno conſiſtat loco, quem motum habebit? num ibidem etiam in orbem vertetur? an vero rectà aſcendens ad proprium tendet locum? Sed iſta, inquit, omnia quatuor corpora cùm ſint ſecundum partes diſſolutioni obnoxia, neq; vllum ex ipſis omnino à corruptione ſit immune, neceſſe erit quoddam etiam exiſtere corpus, quod ſit corruptionis prorſus expers, idq; ipſum erit cœlum. Hoc verò Platonici iam non amplius concedunt Ariſtoteli. Negant enim per ſe, ſuaq; vi ac natura immortale eſſe vllum corpus, nempe quod videant non poſſe fieri, vt id ſit immortale, quod eſt diuiduum, certisq; conſtat partibus, ſuaque natura poteſt diſſolui, quale eſt corpus omne. Quæ vero corpora ipſi arbitrantur eſſe immortalia, illa non ex ſua natura eſſe talia ſentiunt, ſed propter animæ præſentiam reddi immortalia contendunt. Atque illi quidem, qui ſtant à partibus Platonis, in ea ſunt ſententia. Rectius autem feciſſet etiam Ariſtoteles, qui ipſe quoque eiuſmodi corpora conſtituit eſſe animata, ſi animæ hanc præſtantiam aſſignaſſet, & non corpori, nec ipſum per ſe ſuaq; vi immortale nouo quodam modo finxiſſet.

CAP.

CAP. XV.

RIſum quoque nobis facit Ariſtoteles, quod aſtra quidem cōcedit eſſe animata: id quod alicubi affirmat, dicens ſe eodem loco aſtra, quo animalia habere: eadem verò poſtea per ſe eſſe immobilia exiſtimat, & motis duntaxat orbibus, quibus ſunt infixa, moueri. Quo poſito, quæſo, qualémnam animam ineſſe ipſis exiſtimabit, ſi nimirum omni tempore maneant immobilia? num eam fortaſſis, qualem oſtreis & conchis attribuere ſolemus?

CAP. XVI.

IAm vero etiam ſolem non naturæ caliditate, ſed motu calorem terris impertire affirmat, lunam vero negat ſimiliter motu calefacere. Quàm vero hoc abſurdum eſt? Etiamſi enim lunæ motus ſit tardior motu ſolis, ipſa tamen ſidus eſt nouiſſimũ, terriſq; familiariſſimum. Solent vero ea corpora, quæ virtutem habent aliquam ad agendum, proximè magis illam exercere, vt ita oportuerit etiam iſtam motus tarditatem minori diſtantia compenſari, lunamq; ſimiliter atque ſolem calefacere, ſi nimirum res ita haberet, vt motus potius quàm caliditas aſtrorum calorem efficeret. Sed iam demonſtratum, quod temerè & inconſultò præter aliorum opinionem, quintam naturam cœlo attribuerit.

CAP. XVII.

NEq; illud silentio præterire possum, quod idem Aristoteles in naturali auscultatione omnino malè docet, vbi, Absurdum est, inquit, non existimare id quod fit, fieri propter aliquid, nisi videas id quod mouet siue efficientem causam, cœpisse consilium. Est enim, ait, perspicuum, quod ars quoque mouens ea, quæ fiunt ex ipsa, non capiat consilium. Etenim si esset in ligno ars, exempli gratia fabricandi naues, quomodo est in ijs quæ natura fiunt, ars faceret similiter atque natura, nec caperet consilium. Ad quæ nos breuiter respondemus, interrogando, quánam ratione ars posthac appellari possit, ea, quæ non consulit nec deliberat de operibus? An aliquid aliud artem magis constituit, quàm capere consilium? quod sanè si quis ab arte exceperit, nullo modo artis appellationem retinebit. Quomodo autem etiam ad aliquem finem tendet, eumq; assequetur, vel ars, vel natura si nulla adsit mens, quæ prius capiat consilium, & finem illum in seipso conceperit? præterea si ars, teste etiam Aristotele, imitatur naturam, profectò ipsam non oportebit ab arte superari, sed id quod maxime artem constituit, naturæ multò prius & excellentius inesse oportet. Quod si aliquid etiam in arte apparet, quod non deliberat, vt est instrumentum, aut minister, ibi sciendum, non in illis artem sed in architecto sitam esse. Ita quoque si quidquam in natura rationis expers conspiciamus, non vtique in illo naturam, quæ opus efficit, collocamus. Est enim natura, Dei lex & institutum. Atqui Dei lex & institutum ratione non caret. Verum enim verò mihi videtur, Aristotelem in libris suis tum alios antiquiores, tum maximè Anaxagoram imitatum esse. Ille nanq; mentem quidem initio orationis suæ huic vniuerso præfecit, in progressu

vero

vero eiusdem, nullam prorsus illius facit mentionem, sed ad pietatem potius, qua Deus omnino negatur, deflectit. Eodem modo etiam Aristoteles deos quidem aliquos facit huius cœli præsides, maxima autem parte suorum operum prorsus nullam videtur diuinitatis memoriam retinuisse, sed ad illam potius Anaxagoræ impietatem quoad eius fieri potest, declinasse. Id quod de Platone dici non potest, ipsum fecisse, vel in alijs disputationibus, vel in hac ipsa, quam nunc oratione tractamus. Ille nanq; duas facit artes, vnam quidem diuinam, alteram vero humanam appellans, quarũ vtraq; mente consilioq́; vtatur: ac humanæ quidem omne factitium opus: diuinæ autem, ea quæ naturaliter fiunt, adscribit. Optime autem etiam Pindarus dixisse videtur, qui Deum præstantissimum artificem appellat.

CAP. XVIII.

TRanseo autem etiam ad illud, quod in Metaphysicis omnium pessime dixit. Cùm enim esset quæstio, vtrum omnia necessariò fiant, aut fierent aliqua, quæ non fierent necessariò: Et ij quidem, qui necessariò omnia fieri statuerent, duobus proloquijs demonstrare idipsum conentur, inter quæ primum est hoc, quod omne quod fit, ab aliqua causa necesse sit fieri: alterum verò istud, quod omnis causa quæ aliquid facit, idipsum & necessariò & certa finitaq; ratione faciat: ibi sane Aristoteles quum videret, si duo hæc concedantur, sequi infallibiliter, vt omnia quæ fiunt in rerum natura, ea ex necessitate quadã proficiscantur, ne hoc ipsum concederet, alterum contradictionis membrum assumit, quasi satis firmum, & concedit, aliqua eorum quæ fiunt, necessariò fieri, atq; ita ad alterum axioma progreditur, & illud quidem, quod omnis cau-

sa quidquid illa facit & necessariò & certò facit, nō tollit. Hoc nanque proloquio iam ante abusus fuit in disputatione de sempiterno motu, quem vtiq; manifestissime subuertisset, si illud hoc loco negasset. Deflectit igitur ad alterum, & affirmat, aliqua eorum quæ fiunt, sine causa fieri, tollens hoc modo notionem, quam nullus vnquā vel sapiens vel plebeius pro incerta ambiguáue habuit, præterquam, vt apparet Aristoteles. Atqui etiam ipse Aristoteles statuit, omne quod mouetur, ab alio moueri. Ego uero hoc ipsum axioma, quæcunq; videlicet mouentur, ab alio moueri, propter illud alterum valere magis, quàm ipsum per se existimauerim. Cùm enim omne quod mouetur, inde fiat siue existat, vnde ipsum mouetur (singuli enim motus quodammodo producuntur in eo, quod mouetur) omne autem quod fit, id fiat à causa aliqua: sequetur inde, quod etiam omne quod mouetur, ab aliqua causa necesse sit moueri. At ille posito hoc pro confirmato, aliquarum scilicet rerum causam esse nullam, nihilominus tamen illud adhuc firmum fore opinatur, quod ab aliquo, quæcunq; mouentur, moueri sit necesse. Nec animaduertit, quod sublata aliquarum rerum quæ fiunt causa, etiā opinio quæ habetur de Deo, debilior imbecilliorq; fiat. Manifestum est enim, quod quidam propter hanc notionem, quæ habet, nihil sine sua causa fieri, præcipuam & vulgatissimam de Deo sententiam amplectantur. Nam quando videntur aliqua, quæ fiunt in hoc mundo, eaq; manifestas non habent causas, tum homines, qui omne quod fit, ab aliqua causa fieri compertum habent, ad naturæ diuinæ cognitionem feruntur. Oportebat autem demonstrare, ô Aristoteles, qualénam sit illud, quod sine causa fieret, neq; ita simpliciter rem affirmare. At dicet fortasse aliquis deliberationem esse ex eo genere, id quod ipse

Aristo-

Ariſtoteles in libris de interpretatione videtur dicere. Videmus nanq; ait, principium futurorum cùm à deliberatione, tum ab actione ipſa exiſtere. Sed in eo planè errat. Neq; enim deliberatio eſt principium futurorũ, tametſi aliquando ſit cauſa. Eius autem rei, de qua deliberant homines, ipſa neutiquam principium eſt deliberatio: quandoquidem huiuſce ipſius aliæ apparent priores & antiquiores cauſæ, ea videlicet quæ nos circumſtant negotia. Id quod inde liquidò patet, ſiquidem niſi nos aliqua circumſtẽt negotia, de quibus conſultandum videtur, nos nunquam deliberaturi eſſemus. Sed tranſeamus, ipſiq; Ariſtoteli hoc dogma relinquamus. Iam vero ſublato hoc axiomate, omnium rerum eſſe aliquam cauſam, Ariſtotelem nihilominus ſibiipſi eſſe contrarium oſtendemus. Nihil ille arbitratur ex potentia in actum erumpere, niſi alius quidam antecedat actus, qui latentem occultamq; illam vim ſiue potentiam ad effectum ſiue actum impellat, & promoueat. Hoc ipſum axioma in diſputatione de ſempiterno motu vſurpans, & alterum illud, omnẽ cauſam neceſſariò agere, id quod agit, ſempiternitatem motus conatur demonſtrare. Proinde ſi quid fiat ex iis, quæ fiunt, id ipſum ex potentia aliqua in lucem produci neceſſe erit: in quam porrò nunquam producetur, niſi alius quidam antecedat actus, qui talem mutationem efficiat. Quem vtiq; etiam generationis cuiuſcunq; rei authorem & cauſam conſtitui oportet. Atq; hoc modo nihil vnquam inuenietur, quod ſine cauſa fieri dici poſſit. Quibus demonſtratis apparet euidentiſſimè, Ariſtotelem in eo opere, quod de iis quę res phyſicas conſequuntur inſcribi ſolet, inter alios multos, quos congeſſit errores, in hac re turpiſſimè lapſum eſſe.

CAP. XIX.

NEq; illud ſapientiæ cuiuſquam habet ſpeciem, quod idem Ariſtoteles in Phyſicis docet, vbi motum non concedit eſſe duplicem & æquiuocum, alium quidem actiuum qui eſt in mouente: alium vero paſſiuum, qui eſt in eo quod mouetur. Atqui, cùm ſint potentię circa motum duplices, vna quidem motiua, quę eſt in eo quod mouebit, alia autem paſſiua, quę eſt in eo quod mouebitur, oportet profecto etiã actum conſtitui duplicem, qui vtriq; potentiæ correſpondeat, motiuæ quidem potentiæ, actiuum motum, alteri autem quæ moueri idonea eſt, paſſiuum. Sed timuit ille, ne hic actiuus motus, motus cum ſit, aliquando non moueatur. At timuit ille, quod minimè timendũ fuiſſet. Quid enim prohibet actiuum illum motum & eum qui mouet, nõ moueri? cùm is qui mouet, quandoq; ſit immobilis. De paſſiuo enim motu palàm, quod ipſius non ſit eadem ratio. At de actiuo illo ne affirmetur, nihil impedit. Ac in his quidem Ariſtotelis ignorantiam deteximus, non omnia tamen, ſed maxima & præcipua exponentes, in quibus à Platone & ijs qui Platonem ſequuntur, diſcedit.

CAP. XX.

Diſcrepantia Ariſtotelis & Platonis in ijs, quæ ad formas & ſpecies ſempiternas attinent.

REliquũ iam eſt, vt de ſpeciebus ſermonem inſtituamus, de quibus maxima ſolet cõtentio moueri. In his vero nõ quidem Platoni cõſentiemus, ſed Ariſtotelẽ

etiã hac in parte male contradixisse, & in aliis quidem sycophantã agere, in aliis vero non id conficere quod voluit, demõstrabimus, idq; nobis vitio vertendum nõ erit: siquidẽ etiã in prioribus sunt aliqua, vbi Platoni nõ cõsentientes, nihilominus Aristotelẽ ipsum à seipso dissidere ostendimus. Ac primum quidem illud reprehensione non caret, quod manifestè veritati repugnat, vbi, post Socratem ait, primos extitisse, qui sermonẽ de speciebus in scholas philosophorum introduxerint, Platonem nimirum intelligens. Certum autem est etiam Pythagoræos, qui ante Platonem vixerunt, de hac re disseruisse: sicut ex eo opere Platonis, quod Timæum Locrum nominat, apparet. Ibi nanque hoc cœlum ille ex intelligibili exemplo deducens, alterius mundi, quem idanicum vocat, imaginem facit. Atq; hoc quidem est huiusmodi. In eo autem quomodo nõ infert iniuriam? Cùm Platonici suas illas species, rebus sensui subiectis non synonymas, sed æquiuocas esse velint, ipse prçter illorum opinionem & voluntatem synonymas conatur ostendere: idq; hoc modo. Ait enim, non eam ob causam, quod illę sunt sempiternæ, hæ verò corruptioni subiectæ, non ambas esse synonymas: siquidem etiã longi temporis albedo, eadem sit nihilominus & vniuoca albedini vnius diei. Rectè sanè ô Aristoteles, si albedini vnius diei, alia quidem, at finitam tamen illa etiam quodammodo habens subsistentiam, & propterea cum altera comparari idonea, sit synonyma, eodem etiã modo mortale immortali, cui illud nullo modo comparari potest, erit synonymũ. Et quánam quæso fronte talem nectis conclusionem? & vnde didicisti comparabilia cum incomparabilibus conferre, illaque his similia facere, vt sic deinceps id quod comparabilibus accidit, existimes incomparabilibus item contingere? Enimuero si quispiam tuas illas leges non audiuisset, quas ipse

in analyticis de ratione demonſtrandi tam curioſè prę-ſcripſiſti, non quidem exiſtimatio mentem obreperet tam frigidè tamq; peruerſe teipſum conari hæc demonſtrare, de quibus iã diſſerimus. Nos vero ſcimus certò, ab illis, qui ſpecies amplectuntur, ſpecies non ſynonymas ſed cognomines ſiue æquiuocas rebus ſenſui ſubiectis & exiſtimari & appellari. Cæterùm oſtendemus nullo modo eſſe cognatas ſiue ſynonymas, eiuſdemq; prorſus naturæ, ex ijs principijs, quibus illi vtuntur. Intelligibilia nanq; illa, rerũ ſenſui ſubiectarum tanquam imaginũ exemplaria faciunt. Imaginem autem quãnã quis rationę exemplari cognatã ſiue vniuocam eſſe exiſtimauerit, niſi forte idẽ etiam ſtatuã Lyſandri cognatã ſiue vniuocã Lyſandro, & Herculis ſtatuã Herculi ſynonymã appellet. Verũ enimuero his Ariſtoteles vtitur rationibus, & ſic inquit, Secundũ nanq; rationes, quæ ex ſciẽtijs, ſpecies erũt omnium, quorũ ſcientię ſunt, ſecundũ vero vnũ in multis, & negationũ. At ſecundũ quod intelligitur qppiã, eo corrupto, etiã corruptibiliũ. Hęc quidẽ obſcurè quodãmodo dicta ſunt ab Ariſtotele. Oportet itaq; nos prius explicare illa, quę ab ijs dicuntur, qui ſpecies conſtituunt, atq; ſic deinceps Ariſtotelis mẽtẽ planam facere. Illi itaq; formarũ ſiue ſpecierum authores patroniq; aiunt: quòd ſi rationes rerũ ſenſibus ſubiectarum ita animo concipiantur, vt illas animus ſcientia contineat, tum rationes illæ accuratius ſe habent, perfectiusq; in ſeipſis cõſiſtunt, quàm in rebus ſe habẽt, quæ ſenſu percipiũtur. Perfectius itaq; illud atq; accuratius non à rebus ſenſui ſubiectis obtinebit animus, quod quidem non eſt in ipſis, neq; rurſus id quod alibi nuſquã exiſtat, animus ex ſeipſo concipiet. Neq; enim ſolet animus id quod nuſquã eſt, aliqua ex parte concipere: ſi quidem mendaces opiniones tum concipiuntur, quando non ea quidem, quæ non ſunt ſed

ea

ea quæ ſunt alia aliis non rectè coniunguntur. Hinc igitur ſequi aiunt, vt ab alia quadam adhuc præſtantiore & perfectiore natura, perfectius illud earum rationum, quæ in rebus ſenſui ſubiectis ſunt, animus adipiſcatur. Iam aduerſus hæc Ariſtoteles inquit, ſi ſecūdum rationes, quæ ex ſcientiis, vtpote ex iis, quæ ſunt perfectiores, quàm eæ quæ ſunt in rebus ſenſui ſubiectis, oportet eſſe ſpecies ſiue formas, tum erunt etiam formæ omnium rerum, quæcunque ſcientia continentur. At ſecundum quod intelligitur quippiam, quod iam interierit, ſi modo animus id quod non exiſtit non concipiat, intelligatúe, erunt etiam ſingulorum corruptibilium propriæ formæ. Quod ſequitur in verbis Ariſtotelis, vbi dicit, ſecundum vero vnum in multis, & negationum, hunc habet ſenſum. Aiunt qui Idæas defendunt, non poſſe fieri, vt multis vnum & idem quippiam habentibus, illud idem ſua ſponte & temere contingat. Neque enim poſſe fieri, vt aliqua aut ſemper, aut vt plurimum fortuito quodam caſu eundem ſeruent ordinem. Oportet itaque ſingulis per ſe & non per accidens vnum atque idem quippiam commune obtinentibus, vnum quippiam eximium atque ſelectum præeſſe, quod multis illud vnum atque idem impertiat. Aduerſus hęc Ariſtoteles, & ſecūdum vnum, inquit, in multis, & negationum. Quippe ſi ſecundum id, quòd vnum quippiam inſit exempli gratia multis hominibus, humanitas videlicet, oportet vnum quippiam eximium conſtituere, quod illis hanc humanitatem impertiat, oportebit etiam vnum quippiam eſſe, quod omnibus non hominibus, rationem eam, qua non ſunt homines, largiatur. Etenim etiam illi vnū quippiam habent cōmune, vt ſint non homines, quemadmodum illi qui ſunt homines humanitatem cōmunem obtinent. Hactenus itaq; Ariſtoteles. Nos vero operæprecium nos facturos arbitramur, ſi priuſquam.

ad ipſius rationes reſpondeamus, explanemus primū, qualéſnam & cuiuſmodi eſſe ſuas ſpecies ſiue formas exiſtiment illi, qui ipſas conſtituunt, quibus expoſitis tandē Ariſtotelicis opportunè occurremus rationibus. Hac nanque ratione apertiſſimè conuincemus illum in quibuſdā quidem calumniatum eſſe, in quibuſdā vero non id conficere, quod optabat. Illi itaque qui idęas defendūt, aiunt deum illum Opt. M. qui ſumma quadam excellentiq́ue bonitate eſt præditus, immediatum non eſſe huiuſce cœli opificem, ſed prius alterius cuiuſdam naturæ atque eſſentiæ, quæ & cum ipſo maiorē habeat cognationem, & quum ſit ſempiterna, ſemper eadem, ſimiliq́; ratione ſe habeat. Eundem itaq; illum deum non per ſeipſum, ſed per illam iam productam ſiue eſſentiam ſiue naturam huiuſce cœli fuiſſe fabricatorē: atque illam quidem eſſentiam in vnum intelligibilem mundum coagmentant, quē Locrus ille Timæus idanicum appellat, ac ſi dicat, ſpecialem, vel exemplarem, qui nimirum ex omnibus, ijſq; multifarijs ſit conſtructus ſpeciebus, quas etiam mentes vocant. Toti vero huic intelligibili mundo vnam quandam perfectiſſimā præficiunt mentem, cui poſt illum omnis boni authorem atq; fontem deum, ſecundas in gubernatione imperioq́; vniuerſi partes aſcribunt. Hanc porro mentem illo per ſeipſum intelligibili ſpeciali mundo vſam, hoc noſtris cōſpicuum oculis cœlum, mundumq́; ſenſibus ſubiectum fabricatum eſſe. Eſſe itaq; hunc ſenſibus patentem mundum illius intelligibilis ſimulachrum atq; imaginem, nihilq́; ex ijs, quæ cauſſis ſuis indigent, tam in toto quàm in partibus exiſtere, quod non ab illo altero ortum trahat: cauſſis vero indigere, quæcunq; exiſtant in rebus, quæq; fiant: at priuationes & fruſtrationes, & quidquid deniq; ad id quod nuſquam eſt, recidit, nullam omnino cauſſam poſtulare, imò potius defectu

cauſſæ

caussæ cuncta eiusmodi cõtingere: neq; item negationes. Nam quod caussa contrariæ affirmationis desit, ex eo vno oritur negatio. Neque etiam, quæ per accidens hic contingunt, eorum vllam prorsus illic causam haberi. Siquidẽ eiusmodi plurium caussarum concursu hic eueniant, quarum vnaquæq; illuc sit referenda: atque illic nihil esse prorsus, quod sit causa rerum contingentium. Sed nec infinitarum rerum priuatas singulasq́; illic inueniri caussas: eorum nanq; omnium, quæ hic ad infinitatem quandam recidunt, vnicam illic esse speciẽ, quæ caussæ rationem obtinet: quandoquidem ea, quæ illic sunt, infinitatis eius, quæ ad quantitatem refertur, omnino sint expertia, imò etiam summus ille deus, qui omni essentia ac natura superior est ac sublimior, ab omni prorsus multitudine abhorreat, nempe qui vnus sit exquisitissime. Huic vero intelligibili mũdo siue apparatui suam quidem iam inesse multitudinem, sed finitam tamen, & quæ nullo modo infinita possit appellari, siue potentia, siue actu. Id quod in conspicuo, sensibusq́; subiecto hoc mundo aliter se habet, qui infinitatem iam quãdam, quatenus illam complecti potest, innatam habet propter materiam, cui propria quadã ratione infinitas quædam adhæret, quam ipsam materia quidem non aliunde quàm illinc traxit, sed illic tamen infinita non existit, neq; enim etiam rerum irrationalium, quæ hic habentur, species illic irrationalis habetur, vel rerũ hic mobilium, species illic mobilis: quamuis essentiarum, quæ ita hic appellantur, & eorum quæ essentijs per se adhęrent, & habitudinum, illic sint & species & exemplaria. Habitudinum quidem, propterea, quod illa quoque, quæ illic habentur nullam non habeant inter se habitudinem atque conuenientiam: Earum igitur quæ illic sunt, habitudinum, has alteras, quæ hic sunt, oportet esse imagines atque simulachra. Illo-

rum vero quæ per ſe eſſentijs adhærent eam ob cauſſam, propterea quod non ſine ſuis adiunctis atque attributis ea quoque quæ illic ſunt intelligantur. Nam in illo vno, quod & omnem excedit eſſentiam & vnum eſt exquiſitiſſima ratione, neque eſſentiam, neque attributum, neque actum, neque potentiam diſcerni. In formis autem atque mentibus illis, de quibus ſermonem facimus, quæ illi ſummo non ſunt pares, attributa quidem ab eſſentia diſtingui, potentiam vero ab actu nequaquam. Sed in his quæ hic habentur naturis cuncta illa à ſe inuicem ſeparari, atque ad illam ſuperiorem, hanc quoq; proximam, quæ fuit in mentibus, diſtinctionem accedere. Vt iam hoc pacto, quæ illic ſunt, medio quodam modo ſe habeant, inter illud ſummum atque ſupernaturale vnum, & hæc quæ hic apparent ſenſibus patentia. Iam igitur quales & cuiuſmodi eſſe ſpecies ſiue formas, ij exiſtiment, qui eas conſtituunt, expoſuimus ſummatim, & quàm fieri potuit breuiſſime. Nunc reſtat vt ijs occurramus obiectionibus, quibus Platonicos oppugnat Ariſtoteles. » Secundum nanque rationes, inquit, quæ ex ſcien» tijs, ſpecies erunt omnium, quorum ſcientiæ ſunt. Siue ſcientiæ ſint eorum, quæ ſemper ſunt per ſeipſa, ſiue rurſus ſint eorum, quæ per ſeipſa alijs adhærent, minimè ſanè verebuntur ij qui ſpecies conſtituunt affirmare, quin horum omnium non ſint ſpecies, non tamen ſimiliter omnium: ſed eorum quidem, quæ hic in ſpecies finitas diuiduntur, ſingulas eſſe in ſingulis generibus ſpecies, eorum vero, quæ ad infinitatem quandam iam recidunt, vnam duntaxat in omnibus infinitis. Quàm primum enim, exempli gratia, omni qui hic eſt, numero propter infinitatem, vnam quæ illic eſt formam præficiunt, quæ & ſit vnica, & ſingillatim comprehendat omnia, quæcunque numero, qui

hic eſt,diſtinctim &per ſe contingunt. Eadē quoque eſt ratio eorum, quæ circa noſtras magnitudines dimenſionesque accidunt, vt illic forma magnitudinis ſit vnica eaque indiuidua. Ab illis porro formis animum noſtrum illuminatum numeros mathematicos & magnitudines mathematicas explicatius intelligere, quæ ſint vmbræ quædam & ſimulachra intelligibilium, illaque ab his ita repræſentari, vt ab his quæ in aquis ſunt ſimulachra atque vmbræ rerum ſenſui perceptibilium, ipſa referuntur ſenſibilia. Ita quoque, quæ ab hominibus manu poſſunt confici, ea dicunt in forma hominis illic ſingillatim comprehendi, vnde opifices animo alia alios concipere, & ſingulorum inſtrumentorum ſpecies prius intellectu ipſo in ſeipſis informare, deinde rebus ipſis, quæ ſenſu percipiuntur, manum accommodare. De ijs autem, quæ per accidens eueniunt, ſi etiam ſit ſcientia quæpiam, quandoquidem eiuſmodi plurium cauſſarum concurſu accidunt, quarum rurſus vnaquæque illuc refertur, animum noſtrum illinc etiam accepto lumine eiuſmodi ſcientiam adipiſci. Hæc itaque reſpondent ad ea, quæ Ariſtoteles obijcit de varijs ſcientiarum rationibus. Ad illud autem quod inquit, (ſecundum vero vnum in " multis & negationum,) nihil neceſſarium concludi re- " ſpondebunt. Illam nanque hominis ſpeciem, quæ illic exiſtit, quibuſcunque ea ſeipſam impertiuerit, illis nimirum cauſſam fore, vt ſint homines: quibuſcunque autem ſeipſam non impertiuerit, ea omnia in diuerſo genere relinqui, vt nimirum non ſint homines. Denique ad illud, quod ait, Ac ſecundum quod intel- " ligitur quippiam, eo corrupto etiam corruptibilium: " reſpondebunt, vnam illam ſpeciem, quæ omnibus corruptibilibus in vna eademque idea præeſt, non minus ſufficere ad vnum quoduis prius non exiſtens,

nunc demum in lucem producendum, quàm etiã corrupto quouis eorũ, quæ quotidie dissolutioni sunt obnoxia, ad renouãdam in animis aliquid de ipso cogitantium, eiusdem imaginem. Hæc itaque ij, qui species constituunt, eiusmodi argumentis, quibus Aristoteles ipsos oppugnat, respondebunt, persoluentque, in quibus nihil nõ conueniens, nihil non suæ ipsorum doctrinæ consentaneum proferent. Sed iam ad ea, quæ sunt digna memoratu, deinceps transeamus. Præterea accidit, vt non binarius sit primus, sed numerus. Atqui, inquient, quid prohibeat, quo minus numerus, qui illic est, tum sit singularis tum ipso binario prior existat? binarius autem sit primus nostri huius numeri, qui dilatari potest? Ait item, si species per accidens non participentur, essentiarum duntaxat erunt species. Ita quidem, respondebunt illi, si omnia aut essent essentiæ, aut per accidens essentijs adhærerent, tum vero locum aliquem fortasse haberet id quod profers. Nunc autem cùm in rebus existant aliqua, quæ etiam per se essentijs inhærent, quanti demum momenti erit tua illa ratio? Tametsi enim eorum, quæ per accidens eueniunt, vnumquodque ijs quibus proximè continetur, non adsit per se, non tamen ab ijs, quæ per se existunt, est prorsus diuersum: siquidem eiusmodi omnia plurium caussarum concursu eueniant: quarum vnaquæque per se facit, quidquid facit: neque vero talia, quæ ex huiusmodi causis procedunt ab illo quod fit per se, omnino discrepant, nec item si qua per accidens eueniunt, cum ijs quæ per se fiunt, penitus nullam habent communitatem, sed illa his ipsis continentur, atque inuicem quadam affinitate iunguntur. Quod si enim dum ludi Olympici instarent, Sol defecerit, non sanè propterea quod illi instarent, Sol defecit, nec item quod Sol defecerit, Olympiorum tempus instabat, vt

hac

hac quidem ratione ſol non per ſe eo ipſo defecerit tempore,quo adeſſent Olympia. Sed tamen cauſæ illæ propter quas ſol defecit,per ſe defectum effecerunt, & lex ſiue inſtitutum vetus de celebrandis Olympijs per ſe tales ludos ordinauit. Quod autem vno eodemq; tempore & Olympici ludi & defectus ſolis cõtigerint, eius rei cauſa extitit æqualitas ſiue cõmenſio ambitus reditusq; amborum inter ſe: & huius rurſus æqualitatis alia fuit cauſa, ſiue aliæ, quarum vnaquæq; per ſe id quod ad ſe attinet effecerit. Hinc itaq; apparet ô Ariſtoteles, te violentam facere cõcluſionem dum affirmas, omnia aut eſſentias facere, aut per accidens eſſentijs attributa, & illa rurſus, quę ſunt per accidens ab ijs quę ſunt per ſe, penitus abrumpis. Præterea inquis, ſi eadem ſit ſpecies & idearum & rerum, quibus illę ſunt participatę, erit ſane quæpiam inter ipſa communitas. Sin autem non eadem ſit ſpecies, erunt certè æquiuoca, nec iam aliquam inter ſe habebunt cõmunitatem. Sed reſpondebunt Platonici neq; exemplar ſiue imaginem indigere altera quapiam ſpecie communi, neq; ſi ſint æquiuoca, ſicut reuera ſunt, nullam idcirco ipſorum eſſe communitatem: aut certè interrogabunt, cur nam ô Ariſtoteles, entia iudicas eſſe æquiuoca, & nulla tamen ſentis inter ſe cõmunicatione ſociari? Nec inquies fortaſſe, te hoc nullibi dixiſſe. Id quod poſſis propter odium quod erga nos concepiſti diſſimulare, quod nimirum æquiuoca in quibuſdam non communicent inter ſe, in quibuſdam verò communicent. Nam neq; Lyſandri ſtatua cum ipſo Lyſandro nullam porſus habet communitatẽ, neq; imago cum ſuo ipſius exemplari. At, inquis, præterea, quidnam opis adferunt ſpecies aut rebus ſempiternis, quæ ſenſui ſunt ſubiectæ, aut alijs quibuſcunq;, quæ & generantur & intereũt? neq; enim efficiunt, vt illæ vel moueantur, vel mutentur. Hic ſe-

Iam prodit Aristoteles, manifestumq; facit, quam ob causam bellum aduersus ideas mouerit. Ille nanq; nec sentit nec vult, inesse quampiam rebus sempiternis causam eius quod sint atq; existant, præter id quod moueatur, eamq; nimirum ob causam cum Platonicis prælia-tur. Alioquin quid sibi vellet, dum inquit, Quidnam opis adferunt species aut rebus sempiternis, quæ sensui sunt subiectæ, aut alijs quibuscunq;, quæ & generantur & intereunt? neq; enim efficiunt, vt illæ vel moueantur, vel mutentur? aut certe, quod ille ad generationem & corruptionem rerum similem habentium speciem in ijs quæ generant & ipso sole, sufficientes, satisq; idoneas existimet causas constitui, at res sempiternas sensibus subiectas moueri quidem non sentiat propter species, nec ad essentiam & productionem alicuius rei alia quapiam esse opus causa, idcirco inquit, quidnam opis adferunt ipsis species? Sed dicet fortasse quispiam, quod existimet Aristoteles Deo soli, qui sit antiquissimus, hanc conuenire causam. Ad hoc respondemus de alio quidem quopiam hoc ipsum cogitari posse, sed minime de Aristotele, cui nihil tale in mentem venit. Et cur nam istud? Ille nanq; sibi ipsi contrarius foret, si hoc diceret. Interrogabo enim ab illis, qui hoc affingunt ipsi, cur non ille huic ipsi Deo summo antiquissimoq; omnes omnium cœlestium orbium motus assignauerit, sed alium singillatim alij motori? aut certe liquet, ipsum dignitatis cuiusdam gratia, plures sempiternis illis essentijs cum sint plures, præfecisse propagatores, atq; fateri ipsos aliquam omnino illarum esse causam? Aut certe quod imagines putauerit propagatrices sui ipsarum: neque enim id omnino esset inconsentaneum, cùm habuerint illæ sua exemplaria. Atque hoc quidem modo etiam ille sententiæ Platonicæ de ideis subscribere videretur, & nostræ

parti

parti accedere. Nunc autem certò constat, ipsum non sentire aliquam esse illarum causam deductricem, sed & hoc modo illas,& tales, quales sunt,à seipsis propagatas moueri tantum ad finem aliquem,& ipsum Deum. At enim, inquit, neq; ad scientiam aliarum re- « rum quicquam prosunt? neq; enim ipsæ sunt essentia « illarum: essent enim in illis ipsis, neq; easdem, vt sint, « quicquam iuuant,siquidem in ijs non sunt, quibus sei- « psas participant. Quis igitur de imagine melius iudi- « cabit? nónne is qui etiam exemplar habet cognitum? neq; enim is qui exemplar non cognouit eodem planè modo perspectam atq; notam habebit imaginem, quo alter, qui ipsum cognouit: quomodo autem alijs ad hoc vt sint, non prosit quippiam, vt etiamsi in illis ipsis non sit, sed causa tamen sit illorum? Præterea « inquit, non solum rerum sensibilium exemplaria sunt « species, sed etiam suijpsarum, sicut genus earum spe- « cierum, quæ rursus locum obtinent generis. Ita qui- « dem, si vni eidemque diceretur contingere, vt vnius eiusdemq; esset & imago & exemplar, tum certè absurdum hoc esset, & minimè rationi consentaneum, tanquam si vnum idemque dicatur esse vna eademque re simul & maius & minus: nunc autem quid prohibet vnum idemque alterius esse imaginem, alterius verò exemplar? an non statuæ cuiuspiam, quæ ipsa quoq; imago est, aliam item imaginem pictor efficiet? & nónne eiusdem statuæ in aqua simulachrū aliquod reddetur? Atq; hæc quidem impostura Aristotelis est huiusmodi. Transeamus verò ad aliam ipsius rationē. Præterea inquit, Etiamsi sint species, nō tamen fiunt ea " quæ fiunt, nisi sit aliquid, quod moueat. Et multa " fiunt alia, vt domus & annulus, quorum esse species ne- " gant, vt ita sit perspicuum, licere etiam illa, quorum es- "

"se dicunt ideas,& esse & fieri talibus de causis,de quali-
"bus ea quæ nunc dicta sunt, non autem propter ipsas
"species. Sed ne ista quidem ij qui species constituunt, concedent sine suis exemplaribus fieri, etiamsi per se non consistunt. Fiunt enim per illa, quæ in animis singulorum opificum antea sunt concepta, exemplaria. Oportet autem,dicent,etiam ea,quæ natura fiunt non solum non deterioris causæ vsu ministerioq́;,quàm artificiosa isthæc fieri, sed ne æqualis quidem: imò potius,quæ sunt præstantissima melioris etiam causæ vsu confici consentaneum. Sed dicet forsitan Aristoteles, in mente solis etiam istorum,quæ nascuntur,exemplaria contineri,nec vllis præterea indigere exemplaribus, quæ per seipsa cõsistant. Constat enim ab Aristotele solem generationis eorum quæ fiunt, causam constitui. Ii igitur, qui species constituunt aduersus ista hoc dicent,Ita quidem, si videremus,ò Aristoteles,hæc artificiosa à suis artificibus eodem modo fieri,quo illa naturalia à sole gignuntur,tum sane tuis verbis fidem haberemus: nunc autem videmus artificiosa isthæc, quamdiu præsentes habent artifices,ab ijsdemq́; manu attinguntur, tantisper proficere,& ad perfectionem absolutionemq́; suam tendere: quòd si forte inchoata,dimidiaq́; saltem ex parte absoluta,relinquantur ab artificibus,non iam amplius quidquam promoueri,tanquam artificibus non manus solùm, sed etiam exemplaria ipsa secum auferentibus. Eorum autem quæ à natura fiunt, pleraq; videmus etiam recedente sole nihilominus perfici,& ad absolutionem suam progredi,id quod maximè in ijs & arborum & frugum generibus apparet, quæ cito absoluuntur. Ea nanq; non minus noctu quàm interdiu videmus incrementum accipere atq; perfici. Illam itaque solis mentem huius perfectionis, quæ tali fit tempore, non posse causam constitui: neq; enim

enim etiam participantes illas mentes sine suis quæ si-
bi coniuncta habent, corporibus quidquam efficere
posse in reliqua corpora. Cunctis enim corporibus &
situ aliquo & figura opus esse, ad ea quæ sunt passura a-
liquid: horum autem nihil Soli ad illa naturalia tali tẽ-
pore adesse. Atq; sic res eiusmodi quæ naturaliter fiunt
atq; à sole penitus non absoluuntur, nec à seipsis qui-
dem perficiuntur. Nullam enim potentiam in actum
procedere, nisi ab altero quopiam actu vi quadam pro-
trudatur: neq; rursus id quod sola vi latente siue poten
tia absolutum est, id etiam reipsa absolutum euadere,
nisi ab altero quopiam, quod sit reipsa perfectius, pro-
moueatur. His de causis nos, inquiẽt, actum illum, quo
talia tunc solent perfici, speciebus illis atq; exemplari-
bus attribuimus. Et has à rebus sensibilibus separatas
species bifariã distinguentes, tum in eas quæ per se ad
efficienda opera sunt idoneę, tum in alias, quæ idipsum
non possunt similiter: priores illas harum rerum sempi
ternarũ quæ sensui subiectæ sunt causas & exemplaria
constituimus: hasce vero posteriores, rerum quæ hic
sunt corruptibilium, ipsius quidem solis ope auxilioq;
indigentes, qui ipsis materiã admoueat: vbi verò ma-
teriam à sole acceperint, ipsas quoq; per se vim exercen
tes in illam. Neq; vero nouum philosophiæ genus indu
cimus, inquient, neq; nouas causas, vt tu dicis, scruta-
mur, sed causarum potius plenum absolutumq́; nume
rum rebus quæ sunt attribuimus, quem tu imperfectũ
diminutumq́; reddis. Cum enim tu item causas in qua-
tuor genera diuidas, triũ quidem opera etiam ipse vti
videris, tum finalis, tum eius quæ initiũ mouendi præ-
bet, tum materialis, formalis autẽ quæ reliqua est, nus-
quam omnino. Nam si cuiuslibet rei sensui subiectæ
speciem siue formam, eiusmodi esse causam dixeris, il-
la sanè manifestissimè non est causa, sed alterius cuiu-

ſpiam cauſæ effectus ſiue opus. Nos quidem dicent, finem ipſum, quod eſt omnium cauſarum præſtantiſſimum genus, non motuum ſolum, ſed etiam eſſentiarum & omniũ quæcunq; ſunt, ſummo illi rerum præſidi atq; regi Deo attribuimus. Species autem illas ſiue formas, rerum quæ ſunt exemplaria conſtituimus. at cauſam illam, quæ mouendi initium præbet, animæ illi quæ huic cœlo præfecta eſt: materialem deniq;, materiæ ex qua vniuerſum hoc conſtat cœlum, aſſignamus: atq; ſic rebus quæ ſunt plena reddimus genera cauſſarum. Talia itaq; dicent ij, qui ſpecies conſtituunt occurrentes obiectionibus Ariſtotelicis, vbi ſane à ſuis ipſorum principijs non diſcrepant quidquam, Ariſtotelem autem conuincunt partim calumnijs vti, partim non id conficere quod vellet, tum maximè ipſum in multis ignorantiam ſuam prodere. Et quánam tandem ratione reprehenſionem ignorantiæ effugiet Ariſtoteles in rebus maximis & multis alijs, quæ iam recitauimus, & cumprimis, quod ſempiternis eſſentijs ſiue naturis nullum autorem ſiue propagatorem aſſignet, neq; illas ex omnibus cuiquam, quod ſint, acceptum ferre velit? id quod Plato non fecit, neq; illi qui Platonem ſequuntur, qui nimirum, principem illum omniumq; regem Deum rebus quæ ſunt præficientes, hunc ipſum omnium aliorum, quæ poſſunt aliquid generare patrem & procreatorem: omnium quæcunq; conſilio certo quippiam efficiant, conditorem atq; effectorem conſtituũt, nihilq; plane eorum, quæ ſunt, non ad illum referunt. Illud quoq; ſilentio prætermittere non poſſum, Platonem in ſcriptis ſuis fateri ſe quoſdam ex veteribus ſecutum, quibuſdam verò non aſſentiri. At Ariſtoteles licet omnibus promiſcuè cõtradicat, omneſq; reprehendat, nullum tamen vnquam nominat, cuius ſe inſtitutione eruditum fateatur, ex quo apparet ipſum ſe omnium

quæ scripsit inuentorem voluisse videri, id quod plane est sophisticum & alienum à moribus veri philosophi: quò etiam illud pertinet, quod in fine logicorum gloriatur suum esse totum opus de methodo dialectica: & addit, illius methodi non hæc quidem pars erat explorata, illa vero non erat, sed nulla prorsus erat. At constat Archytam ante ipsum logicam artem contexuisse, cuius præceptis ipse Aristoteles vsus fuit, quin etiam Plato partim principia disciplinarum logicarum tradidit, partim etiam ijs ipsis non sine arte in suis scriptis est vsus, & artem logicam vocat tanquam exploratam sed nondum exploratam, neq; tamen tanquam prorsus nō inuentam, sed iam omnino in vsu versantem. Quid igitur dicat quispiam? nō esse dignos Aristotelis libros qui legantur? etiam omnino, propter vtilia, quæ in ijs ipsis continentur: modo simus memores multos esse ijsdem errores permixtos.

INDEX CAPITVM IN HOC libello.

Theodoretus Cyrensis Episcopus libro contra Gentiles Graecos duodecimo ita scribit.

Aristoteles Peripateticus ait, Lyconem Peripateticũ testari, morẽ eum fuisse Aristoteli, vt oleum venderet, quo calido se prius perunxisset. Cumq; is olim in Chalcidem nauigasset, publicanos explorato eius nauigio inuenisse ollas eius olei quatuor & septuaginta, vel vt alij referunt trecentas.

Idem libro quinto.

Aristoteles autem Platoni adhuc viuenti manifestè aduersarium se praebuit contra Academiam bello suscepto: neq; doctrinae illi honorem vllum rependit, quam liberalissimè olim percepit: neq; celeberrimi viri gloriam est reueritus: neq; Platonicae eloquentiae vim pertimuit, sed impudenter illi aduersariũ se gessit, cùm tamen nequaquam meliorum dogmatũ, sed multò peiorum quàm Plato, ipse auctor extiterit. Nam cum ille animam dixerit immortalem, hic esse mortalem dixit: cumq; ille dixerit, Deum res omnes prouidentiae cura complexum esse, hic quantum possunt eius rationes terrarum orbem diuinae prouidentiae exsortem facit.

Subscri-

Subscribit Theodoreto Laurentius Valla prologo in dialecticam suam.

Quæ compilat, *(inquit)* nõ illis refert accepta, à quibus sumpsit, sed sibi vendicat, & vbicunq; eosdem peccasse opinatur, citius ardentem flammam ore continere posset, quàm non nominare.

ro simplex duntaxat. Vbi simul natura medij termini & proloquiorum siue præmissarum examinatur.

Nonum. Discrimen dei, mentium siue intelligentiarũ & animæ declaratur: & τὸ ὑπάρχειν quidem esse simpliciter vnum, hoc est, in supremo deo & esse & posse & efficere, siue magis placet, essentiam, potentiam, & actum nullo modo distincta haberi, hoc est vt alias sit, alias posit, alias afficiat, sed vt simul & sit & posit & efficiat. Vnde postea reprehenditur Aristoteles, qui animam definiuerit esse actum, de qua re libet etiam Iacobi Ziegleri viri docti cẽsuram adscribere, qui sic scribit, quodam in loco. Sed quam sectatur rogo (intelligens Aristotelem) demonstrationum necessitatẽ, qui à scriptis suis sicut libitum est discedit. Aut definiens animã, demonstratione vsus est? Anima (inquit) est actus corporis organici physici, vitam habentis in potentia: Ergo alius secutus exemplum definiat, Auriga est actor curriculi motum habentis in potentia. Num ille quæ ad substantiam hominis attinebant, dico genus & differentiam essentialem, à quibus desumi definitionẽ oportebat, attigit?

Decimum. Platonicum dogma defenditur, quo docetur animas è cælo descendentes hauriendo obliuionem rerum diuinarum, quarum in cælo erant consciæ, alias vero magis, alias minus, in terris non discere sed reminisci, quod illic ante cognouerint.

Vndecimum. Anima sitne immortalis apud Aristotelem, & num aliqua bona post mortem constituenda sint.

Duodecimum. Num virtutes qualitate vel quantitate sint metiendæ & an mediocritates dicendæ, vt contendit Aristoteles.

Decimumtertium. Quod sit summum bonum & an Aristoteles recte summam felicitatem in voluptate contemplatiua collocauerit.

Decimumquartum. Cælum esse igneæ naturæ & dari nõ

oportere

Hunc breuem capitum indicem ad finem libelli adijcere maluimus, quàm vacuas pagellas lectori obtrudere. Nostram igitur voluntatem ut candidus lector candido animo suscipiat, nec sinistre interpretetur, rogamus.

FINIS.

ERRATVM.

Prima col. E. uersu 1. pro pietatem, lege impietatem.